

„VERVANGINGSWAARDE BLIJFT, DOCH TOEPASSING VERANDERT”

door Prof. Drs. R. Burgert

Onder bovenstaande titel komt in de „Philips administration review” dec. 1972 en in het „Maandblad voor Bedrijfsadministratie en -organisatie”, april 1973 een artikel voor van de hand van J. Vos; daarin „gaat hij wat dieper in op de argumenten, die pleiten ten gunste van de aangebrachte wijzigingen”¹⁾ in het stelsel van winstbepaling, dat Philips t/m 1970 toepaste. Deze wijzigingen zijn:

- „Het kostprijsverlagend effect op voorraden als gevolg van bijzondere technologische ontwikkelingen in onze productieprocessen werd tot en met 1970 ten laste van de resultatenrekening gebracht en wordt vanaf 1 januari 1971 ten laste van herwaardering gebracht.
- De uit hoofde van wijziging in de vervangingswaarde naar Herwaardering gebrachte bedragen worden verminderd met de daarmee verband houdende latente belastingen. Tot en met 1970 werden deze belastingen geleidelijk, ten laste van de resultatenrekening, weer aan Herwaardering toegevoegd. Vanaf 1 januari 1972 blijven deze belastingen in mindering op Herwaardering”²⁾

Beide veranderingen en de gegeven motiveringen zijn zo belangwekkend, dat wij er prijs op stellen er enige opmerkingen over te maken.

Vooraf nog iets over de titel, die Vos gekozen heeft. „Vervangingswaarde blijft . . .” De lezer krijgt daaruit onwillekeurig de indruk, dat wel overwogen is „de vervangingswaarde niet langer als grondslag voor de winstberekening te blijven gebruiken”. De tweede indruk die de lezer uit de titel krijgt kan dan zijn, dat een zover strekkende stap niet nodig is geoordeeld; neen, de vervangingswaarde blijft, „doch (de) toepassing verandert”. Een korte, pakkende en uitdagende titel is een aantrekkelijke zaak, maar lokt wel nadere interpretatie uit. Wij hebben de neiging die interpretatie als volgt te doen luiden: Philips volhardt in het berekenen van de winst in hoofdzaak overeenkomstig Limpergs op de vervangingswaardeleer gebaseerde theorie van de winstbepaling, maar omdat deze theorie niet in alle opzichten en onder alle omstandigheden tot aanvaardbare uitkomsten leidt, wordt de „toepassing” van deze theorie zonder haar in wezen veel geweld aan te willen doen gewijzigd. Het komt ons voor, dat deze interpretatie vooral t.a.v. de tweede wijziging wel eens juist kan blijken te zijn, waarbij de outsider de indruk krijgt, dat de relevante veranderingen in de omstandigheden gezocht moeten worden in de misschien nog niet eerder opgetreden combinatie van enige stagnatie in de activiteiten met doorgaande prijsstijgingen („stagflatie”) en in de relatieve toeneming van het vreemd vermogen. De outsider kan slechts gissen, het zou voor hem echter bijzonder interessant zijn, te weten, welke gedachtenwisseling werkelijk aan de veranderingen vooraf is gegaan. Die veranderingen

¹⁾ Philips administration review - dec 1972 bl. 2 links.

²⁾ T.a.p. bl. 3 links.

moeten Philips niet licht gevallen zijn, want „de vervangingswaarde” draagt volgens Vos belangrijk bij aan het image van de onderneming. Na de lampen etc. „rijzen . . . onmiddellijk associaties aan de vervangingswaardetheorie”³⁾. „Image building” op een „theorie” blijkt wellicht eens te meer een hachelijke zaak te zijn. Wat is immers vergankelijker dan een theorie? Bedoelde „image” lijkt ons echter niet veel verder verbreid dan de kring van accountants en financiële analisten. De „image ontleend aan lampen etc.” is ongetwijfeld veel belangrijker. Maar nu genoeg gespeculeerd. Ter zake komende, zullen wij achtereenvolgens beide systeemveranderingen aan een beschouwing onderwerpen.

I „Technologische prijsdaling” voor zelf-geproduceerde artikelen

Laten wij eerst Vos aan het woord om aan te geven, wat wij daaronder moeten verstaan. Wij moeten dan denken aan „een aantal gevallen”, waarin „als gevolg van technologische vooruitgang de vervangingswaarde in minder snelle mate steeg dan overeen zou moeten komen met de stijging van het algemeen prijspeil”⁴⁾. Een technologische prijsdaling is dus in onze woorden het verschil tussen de verandering - stijging zo goed als daling - van de vervangingswaarde en de stijging in de „waarde” welke aan de dag zou treden wanneer de laatst geldige vervangingswaarde verhoogd wordt met een percentage, dat de koopkrachtdaling van het geld uitdrukt gedurende de periode, die verstrijkt tussen het moment waarop de laatst geldige vervangingswaarde relevant was en het moment waarop de technologische vooruitgang zich in een daling dan wel in een relatief geringere stijging van de vervangingswaarde demonstreerde.

Twee voorbeelden kunnen een en ander wellicht verduidelijken.

a. Stijging	vervangingswaarde op t_1 t.o.v. die op t_0 :	5%
	Stijging algemeen prijsniveau t_0 t_1 :	10%
	Voorraad t_0 f 1.000,—	
	Boekingen op t_1 bij de <i>thans verlaten werkwijze</i> :	
	Voorraad	f 50,—
	aan Herwaardering (5%)	f 50,—
en	Winst- en Verliesrekening	
	voor technologische	
	waardedaling:	
	(10% - 5%) van f 1.000,— =	f 50,—
	aan Herwaardering	f 50,—

b. Daling	vervangingswaarde op t_1 t.o.v. die op t_0 :	5%
	Stijging algemeen prijsniveau t_0 t_1 :	10%
	Voorraad t_0 f 1.000,—	
	Boekingen op t_1 bij de <i>thans verlaten methode</i> :	

³⁾ T.a.p. bl. 2 links.

⁴⁾ T.a.p. bl. 6 links.

	Herwaardering aan Voorraad	f 50,—	f 50,—
en	Winst- en Verliesrekening voor technologische waardedaling (10% - 5%) = 15%	f 150,—	
	aan Herwaardering		f 150,—

In beide gevallen is aan Herwaardering in totaal toegevoegd f 100,— welk bedrag overeenkomt met het percentage stijging van het algemeen prijspeil, toegepast op het oorspronkelijk in de voorraad geïnvesteerd vermogen.

Dit „oude” systeem is te omschrijven als een systeem van winstbepaling waarbij als instandhoudingsdoelstelling is gekozen de instandhouding van de specifieke koopkracht of algemene koopkracht van het in de voorraad geïnvesteerde vermogen, maar de verfstrekkende van de twee. Deze interpretatie is bij Vos terug te vinden: „Door het toepassen van twee criteria, waarbij gedeeltelijk de specifieke en voor een ander gedeelte de algemene koopkracht in stand werd gehouden onderscheidde Philips zich van andere ondernemingen.”⁵)

Dit „oude” systeem is een deviatie van de thans gangbare opvatting van Limpergs theorie. Deze zou geboekt hebben:

in geval a)	Voorraad	f 50,—	
	aan Herwaardering		f 50,—
in geval b)	Herwaardering ⁶)	f 50,—	
	aan Voorraad		f 50,—

In beide gevallen zou de winst resp. f 50,— en f 150,— hoger zijn uitgekomen dan bij het oude Philipssysteem. Wij hopen zo het „oude” systeem correct weergegeven te hebben.

Wat betekent nu het nieuwe systeem? Vos zegt: „. . . het kostprijsverlagend effect op voorraden als gevolg van bijzondere technologische ontwikkelingen (komt) niet meer ten laste van de Resultaten, doch ten laste van Herwaardering.”⁷) Hij zou ook gezegd kunnen hebben: Philips keert eenvoudig terug tot de gangbare opvatting van de oude leer en boekt *elke* daling van de vervangingswaarde, door welke oorzaken ook ontstaan, ten laste van Herwaardering (zolang er een creditsaldo is). En vervolgens de motivering: „Hinkte Philips vroeger op twee gedachten, n.l. het instandhouden van de specifieke koopkracht en ook dat van de algemene koopkracht, van 1971 af

⁵) T.a.p. bl. 6 links.

⁶) Verondersteld is een voldoende creditsaldo.

⁷) T.a.p. bl. 7 rechts.

is slechts de ontwikkeling van de specifieke koopkracht van betekenis voor de winstbepaling.”⁸⁾ Wij beleven er dan enig genoegen aan, dat hij *die* motivering gaf en niet de motivering, die hij had kunnen geven (terugkeer tot de gangbare opvatting van de oude leer). De gegeven motivering immers erkent, dat het centrale probleem bij de winstbepaling is het instandhouden van „iets”, en zegt in feite, dat Philips is overgegaan van de ene doelstelling - instandhouding van de specifieke koopkracht of de algemene koopkracht van (een deel van) het vermogen, maar de verstrekkende van de twee - naar een andere doelstelling: instandhouding van de specifieke koopkracht van (een deel van) het vermogen.

Alvorens ons betoog voort te zetten merken wij op, dat zowel in ons betoog als in het betoog van Vos een stilzwijgende overgang is waar te nemen van het enge begrip: daling van de vervangingswaarde door technologische vooruitgang, naar het ruime begrip: daling van de vervangingswaarde door welke oorzaak dan ook. Ter voorkoming van misverstand is op dit niet onbelangrijke punt verheldering zeer gewenst.

De boven weergegeven „motivering” van Vos past immers slechts op het ruime begrip.

Het komt ons voor, dat het in ons land binnen zekere grenzen elke onderneming vrijstaat haar eigen instandhoudingsdoelstelling voor de winstbepaling te kiezen met een motivering van haar keuze. Consequente doortrekking van deze gedachte brengt wel mee, dat het haar ook vrij staat van instandhoudingsdoelstelling te veranderen. Wat daarbij wel gevraagd mag worden, is waarom - en waarom juist in 1971 - van doelstelling is veranderd. Vos geeft daarop geen antwoord; wat hierboven „motivering” genoemd werd is in feite niets meer dan de blote *mededeling*, dat Philips niet langer „op twee gedachten hinkt”, of liever: een andere doelstelling heeft gekozen.

Na dit „argument voor de wijziging” beantwoordt Vos wel een andere vraag, n.l. de vraag waarom de keuze niet is gevallen op de instandhouding van de algemene koopkracht. Hij tracht dit te doen door achtereenvolgens zijn blik naar buiten te wenden - naar de aandeelhouders - en naar binnen, „binnen de onderneming”.

T.a.v. de aandeelhouders zegt Vos, „dat tegenover aandeelhouders slechts dan van een zinnig winstbegrip kan worden gesproken indien uitkering van die winst mogelijk is zonder dat de activiteiten behoeven te worden ingekrompen.”⁹⁾ Wij zien hierin niet meer dan een stelling, waarin nogmaals de doeltreffendheid van de instandhouding van de specifieke koopkracht wordt onderstreept.

Vervolgens geeft Vos een voorbeeld, waaruit moet blijken, dat instandhouding van de algemene koopkracht „niet bruikbaar” is. Zijn casus van een „marginale onderneming” is de volgende (x f 1000,-).

---

⁸⁾ T.a.p. bl. 7 rechts.

⁹⁾ T.a.p. bl. 8.

Eindbalans			
Materieel actief	f 1.000,—	Eigen vermogen	f 1.000,—
+ 5% Specifieke herwaardering	<u>f 50,—</u>	Herwaardering	f 50,—
	f 1.050,—		
Nominaal actief	f a	Schulden	f a
Kas (gereal. winst)	<u>f 60,—</u>	Winstsaldo (6%)	<u>f 60,—</u>
	<u>f 1.110,— + a</u>		<u>f 1.110,— + a</u>

Resultatenrekening			
Saldo winst	<u>f 60,—</u>	Winst op vervangings- waardebasis	<u>f 60,—</u>
Stijging vervangingswaarden	5%		
Stijging algemeen prijsniveau	9%		

„Is het dan zinnig”, zo vraagt Vos, „om ten laste van de winst- en verliesrekening 4% extra te reserveren en dus een winst te tonen (en ten hoogste uit te keren) die 2% bedraagt?”

Zijn antwoord lijkt ons niet aanvaardbaar. Na geconstateerd te hebben, dat in dat geval 40 gulden additioneel ter beschikking komt, die de onderneming niet rationeel kan aanwenden, tenzij „een ander arbeidsterrein” wordt gekozen, zegt hij: „Het komt ons echter voor, dat een dergelijk winstbegrip tot niet zinnige consequenties leidt. Indien de leiding van *een* (cursivering van R.B.) onderneming wil overgaan tot expansie . . . zal de motivering daarvan moeten worden gevonden in verwachtingen ten aanzien van de rentabiliteit . . . . Wordt echter het principe van de algemene koopkracht aanvaard, dan wordt de expansie als het ware een ongeleid projectiel. Men heeft haar niet meer in de hand, zij ontwikkelt zich uitsluitend en alleen doordat de daling van de algemene koopkracht nu eenmaal sterker is dan die van de specifieke koopkracht.”¹⁰⁾

Hierop past eerst de vraag, waarom „een marginale onderneming” gekozen werd. Philips is toch geen marginale onderneming? Vervolgens wordt gezegd, dat investeringen gemotiveerd moeten worden met „verwachtingen ten aanzien van de rentabiliteit”, dat dit verstandig beleid plotseling wordt verlaten enkel en alleen omdat „het principe van de instandhouding van de algemene koopkracht aanvaard” wordt, hetgeen er in de gegeven constellatie toe leidt, dat meer „winst” wordt ingehouden. Verstandige ondernemers worden daardoor blijkbaar ineens zo onverstandig, dat de expansie „een ongeleid projectiel” wordt! Realiseert Vos zich, dat hij hiermede in het algemeen de gehele interne financiering als een groot gevaar bestempelt? Van belang is nog, dat hij uitgaande van *de* door hem gestelde marginale onderneming overstapt op *een* onderneming (zie cursivering hierboven), waardoor zijn stelling omtrent het „ongeleide projectiel” een algemeen geformuleerde stelling wordt, een stelling die slechts juist kan zijn bij de gratie van onbekwame ondernemers. Bovendien is het algemeen gehouden betoog

¹⁰⁾ T.a.p. bl. 9 rechts.

alleen relevant voor het gestelde geval, dat het algemeen prijsniveau sterker stijgt dan de vervangingswaarden, waarmee de onderneming te maken heeft, zodat dit betoog niet kan strekken tot het oordeel dat instandhouding van de algemene koopkracht altijd een ondoelmatige doelstelling bij de winstberekening is.

Wenden wij vervolgens de blik „naar binnen”, dan blijkt Vos af te gaan op de vergelijking van de resultaten, behaald door verschillende produktgroepen en landen. Alleen ter wille van de vergelijkbaarheid van die resultaten is volgens hem de handhaving van de algemene koopkracht ondeugdelijk; naast de vele „Babylons” die bij die vergelijking al onvermijdelijk zijn, wil hij er één uitschakelen, n.l. een „gebruiksaanwijzing” t.a.v. ieder winstcijfer. „Indien uit de gebruiksaanwijzing zou blijken dat die 10% (winst) eigenlijk 3 (% winst) en de 8 (% winst) eigenlijk 4 (% winst) is, hebben wij ons zonder noodzaak een nieuw Babylon op de hals gehaald”.¹¹⁾ Wellicht heeft de schrijver hier zijn vraagstelling vergeten: hij zou nagaan, of handhaving van de algemene koopkracht al of niet de voorkeur verdient boven handhaving van de specifieke koopkracht. Het komt ons voor, dat - de doelstelling gekozen zijnde - de resultaten van alle bedrijfsonderdelen natuurlijk op dezelfde grondslag berekend zullen zijn, zodat uit dien hoofde gezien die resultaten ook vergelijkbaar zullen zijn. Het is niet erg duidelijk, waarom dan nog „een gebruiksaanwijzing” nodig is. Daaraan zij nog toegevoegd, dat de ontwikkeling van specifieke prijzen van produktgroep tot produktgroep en die van het algemeen prijsniveau van land tot land kunnen verschillen. Wij laten daarbij in het midden of de relatie winst/vermogen een doelmatig criterium is om verschillende „profitcenters” met elkaar te vergelijken.

Na dit algemeen gehouden betoog keert Vos terug naar het geval van de „excessief technologische prijsdaling”. Voorbijgaande aan Vos' weinig indrukwekkende argument, dat de „oude methode intern slechts onbegrip wekt en daarom maar vervangen moet worden”, schrijft hij: wanneer het gevolg van excessief technologische prijsdaling in de externe verslaggeving ten laste van de resultaten komt, dan leidt dit „tot een winstbegrip dat nodeloos ver afstaat van dat van andere ondernemingen”.¹²⁾ Het komt ons voor dat Vos hier had moeten spreken over „andere ondernemingen, die ook de vervangingswaarde bij de winstbepaling overeenkomstig de oude leer toepassen”. Nu hij dat niet doet, zegt hij feitelijk, dat het in het algemeen gewenst is een winstbegrip te hebben, dat niet „nodeloos ver afstaat van dat van andere ondernemingen”; tegen de achtergrond van die stelling zou hij eigenlijk moeten bepleiten, dat „de vervangingswaarde beter niet kan blijven”, want juist daardoor gebruikt Philips een winstbegrip dat ver afstaat van dat van verreweg de meeste andere ondernemingen in de wereld. Hoewel het niet eenvoudig te bewijzen is, is het lang niet uitgesloten, dat de beurskoers van aandelen Philips door het afwijkende winstbegrip benadeeld wordt bij opgaande conjunctuur en prijsstijging; daarop komen wij later nog terug.

Een laatste argument is - in de samenvatting - nog te vinden in de vermeld-

¹¹⁾ T.a.p. bl. 9 links.

¹²⁾ T.a.p. bl. 10 links.

ding van het feit, dat bij Philips de materiële activa, die tegen vervangingswaarde gewaardeerd worden, het eigen vermogen sterk overtreffen. Zij worden derhalve voor een deel met vreemd vermogen gefinancierd en dat brengt rentekosten mee. Blijkbaar met enige verwondering schrijft Vos: „Terwijl de hoge rente ten laste van de Resultaten komt verdwijnt de prijsstijging op voorraden naar het Eigen vermogen. Het lijkt een prachtige methode om zonder iets te verdienen rijk te worden”.¹³⁾

De lezer kan hieruit de indruk krijgen, dat de uitkomsten van het oude Philips-stelsel in bepaalde omstandigheden, b.v. in een periode van toenemende financiering met vreemd vermogen en stagflatie, als pijnlijk ondervonden worden. Blijkbaar is overwogen, een deel van de betaalde rente buiten de winst- en verliesrekening om in mindering te brengen op Herwaardering, maar dat is kennelijk verworpen omdat dit „tot dusverre geen aanvaard gebruik is”. Het voor Vos blijkbaar moeilijk te aanvaarden geval, dat de - door inflatie hoge - rentekosten, verbonden met het financieren van voorraden met vreemd vermogen ten laste van de winst- en verliesrekening komen, terwijl de waardestijgingen daar buiten blijven, kan - ten dele - vermeden worden door rekening te houden met normale voorraden, hetgeen wel niet zo eenvoudig zal zijn, maar t.a.v. vaste activa ipso facto ook gebeurt (het zgn. ideaal complex). De waardestijging van een surplus aan voorraden komt dan tenminste wel bij de winst. Op dat punt wijkt Philips van de gangbare theorie af, met als gevolg dat *alle* zgn. „speculatieresultaten” - zowel positieve als negatieve - naar Herwaardering gaan.

Er is voor het gestelde probleem nog een andere oplossing, of misschien beter: een verzachting denkbaar, n.l. het tot uitdrukking brengen van het zgn. „financieringsvoordeel” door financiering met vreemd vermogen bij prijsstijging, dat in de literatuur behandeld is door Blom¹⁴⁾, Scheffer¹⁵⁾ en Van der Schroeff¹⁶⁾.

De beide laatsten zijn het erover eens, dat dit voorstel als winst kan worden beschouwd op het moment waarop het door ruil gerealiseerd is. Deze weliswaar op duurzame produktiemiddelen slaande beschouwingen zijn m.m. ook op voorraden wel toe te passen. Deze mogelijkheid is blijkbaar niet overwogen, hetgeen evenmin verwonderlijk is, daar het voor de praktijk ook hier voor zover ons bekend om een novum zou gaan.

Wij menen - het voorgaande samenvattend - dat Vos' proeve van een motivering voor de eerste wijziging niet als geslaagd beschouwd kan worden. Zijn eerste argument is niets meer dan de blote mededeling, dat een systeemverandering is ingevoerd. De uitdrukkelijk gestelde algemene vraag of instandhouding van de algemene koopkracht de voorkeur verdient boven instandhouding van de specifieke koopkracht wordt vervolgens in feite niet beantwoord. Hij laat alleen zien, dat wanneer voor instandhouding van de algemene koopkracht méér nominale geldeenheden vereist zijn dan voor in-

¹³⁾ T.a.p. bl. 13 rechts.

¹⁴⁾ F. W. C. Blom - Ondernemingsbesparingen - 1949, bl. 160.

¹⁵⁾ G. F. Scheffer - Vervangingswaardeleer en financiering - MAB dec 1959, bl. 560.

¹⁶⁾ H. J. van der Schroeff - Winstbepaling en financiële structuur - MAB febr. 1969, bl. 65/66.

standhouding van de specifieke koopkracht, additionele middelen worden verkregen, die - tenzij een ander arbeidsterrein wordt gekozen - geen aanwending kunnen vinden en daarom tot ongemotiveerde expansie aanleiding geven, hetgeen een ongunstig oordeel over de kwaliteit van ondernemers inhoudt en ook de interne financiering in het algemeen treft. Ook het argument ontleend aan de behoeften van de interne bedrijfsvergelijking lijkt ons niet geslaagd. Met zijn laatste argument, betrekking hebbende op de wenselijkheid dat het winstbegrip van een onderneming niet „nodeloos ver afstaat van dat van andere ondernemingen” kan zelfs overgang naar een nominalistisch winstbegrip verdedigd worden. Het soulaas, dat het werken met normale voorraden kan bieden, wordt slechts terloops aangestipt¹⁷⁾, terwijl de zgn. „financieringswinst”, ondanks de nadruk die op de financiering van voorraden met vreemd vermogen gelegd wordt, niet besproken wordt.

II De belasting op herwaardering

Om het tot nu toe gevolgde systeem op dit punt en de daarin aangebrachte wijziging duidelijk weer te geven, willen wij hieronder beide in journaalposten naast elkaar stellen aan de hand van een ook door Van Hoepen¹⁸⁾ gebruikt voorbeeld: historische kosten f 1.000,— lineaire afschrijving in 10 jaar voor fiscale en vennootschappelijke balans, belasting 50%, winst vóór afschrijving en belasting f 300,—, stijging vervangingswaarde 20% op 2/1.

	<i>oud</i>	<i>nieuw</i>
1) <i>Herwaardering</i>		
Machines	f 200,—	f 200,—
aan Herwaardering	f 200,—	f 200,—
en		
Herwaardering	f 100,—	f 100,—
aan Voorziening niet opeisbare belasting	f 100,—	f 100,—
2) <i>Jaarlijkse afschrijving:</i>		
Winst- en Verliesrekening	f 120,—	f 120,—
aan Geacc. afschrijvingen	f 120,—	f 120,—
3) <i>Boeking belasting:</i>		
Winst en verliesrekening		
-belasting op bedr. econ. winst	f 90,—	f 90,—
-belasting op gerealiseerde waarde stijging	f 10,—	x
aan Belastingenschuld op k.t.	f 100,—	f 90,—
4) <i>Terugboeking Voorziening niet opeisbare belastingen:</i>		
Voorziening n.o. belastingen	f 10,—	f 10,—
aan Herwaardering	f 10,—	x
aan Belastingenschuld op k.t.		f 10,—

¹⁷⁾ T.a.p. bl. 5 links.

¹⁸⁾ M. A. van Hoepen - Geschilpunten bij de verwerking van latente belastingverhoudingen in de jaarrekening van ondernemingen II - MAB maart 1973, bl. 88.

Het verschil tussen beide methodes blijkt uit de twee kruisjes, samen vormende de journaalpost:

Winst- en Verliesrekening   f 10
aan Herwaardering   f 10

of in woorden: de belasting op de gerealiseerde stijging van de vervangingswaarde komt niet meer ten laste van de winst- en verliesrekening, maar wordt in mindering gebracht op Herwaardering.

Wellicht ten overvloede, geven wij hieronder nog de winst- en verliesrekening volgens beide methodes alsmede die op basis van de historische aankooprijks:

*op basis van
historische
uitgaafprijks:*

		<i>oud</i>	<i>nieuw</i>
	Winst vóór afschrijving en belasting		
f 300,—		f 300,—	f 300,—
<u>f 100,—</u>	afschrijving	<u>f 120,—</u>	<u>f 120,—</u>
f 200,—		f 180,—	f 180,—
	Belasting over bedrijfs-economische winst	f 90,—	f 90,—
	Belasting over gereali-seerde waardestijging	<u>f 10,—</u>	<u>f —</u>
<u>f 100,—</u>		<u>f 100,—</u>	<u>f 90,—</u>
<u>f 100,—</u>	Netto winst	<u>f 80,—</u>	<u>f 90,—</u>

Vos verdedigt de oude methode op doeltreffende wijze: „Uiteindelijk wordt beoogd de specifieke koopkracht te handhaven en van die bedoeling komt niet veel (althans niet meer dan de helft) terecht indien men rondweg de helft van de gecreëerde herwaardering gebruikt om daaruit de overdruk der belastingen te bestrijden. Het ten tijde van de herwaardering „voorgescho-ten” bedrag moet dus gedurende de resterende levensduur weer worden toe-gevoegd aan het Eigen Vermogen”.¹⁹⁾

Na zo'n krachtige verdediging wordt de lezer extra geprikkeld om de verwerping van deze blijkbaar toch zo deugdelijke methode te vernemen. Hier is zij in onze woorden en in ons voorbeeld: op het tijdstip van herwaar-dering staat vast, dat elk van de volgende tien jaren een vaste last zal moeten verwerken van f 10,— om de herwaardering na tien jaar weer op het gewenste niveau van f 200,— te brengen. Het creëren van die vaste last is alleen aan-vaardbaar, indien men de zekerheid zou hebben, dat de resultaten van de komende jaren min of meer constant zullen zijn. „Indien echter de resultaten een ontwikkeling (hetzij omhoog, hetzij omlaag) ondergaan, leiden dergelijke vaste posten in de winst- en verliesrekening tot verkeerde conclusies.

¹⁹⁾ T.a.p. bl. 11 links.

Winststijgingen en winstdalingen worden erdoor geaccentueerd.”²⁰) Uiteraard indien alle kosten proportioneel met de verkoopopbrengsten variëren, zijn de fluctuaties in de netto-winst veel geringer dan wanneer (een deel van) de kosten t.o.v. die opbrengsten vast zijn. Indien het ideaal zou zijn de uitkomsten van de winstberekening zo weinig mogelijk door het optreden van vaste lasten te laten variëren, dan is er nog een heel wapenarsenaal beschikbaar! Dergelijke idealen mogen echter o.i. bij het opstellen van jaarrekeningen niet gekoesterd worden; daarbij gaat het er om tegenover de in de verslagperiode gerealiseerde baten zoveel mogelijk die kosten op te voeren, die daarmee verbonden zijn: „matching costs with revenues”. Vertoont de winst dan fluctuaties, het zij zo; het wegnemen van fluctuaties moet wel leiden tot een lagere risicotaxatie door de beleggers en is dus op zich zelf geen doel dat nagestreefd mag worden.

Philips heeft ter wille van de instandhouding van de specifieke koopkracht van het in vaste activa geïnvesteerde vermogen gevolgen van veranderingen in de vervangingswaarden in vorige jaren en in het verslagjaar via hogere afschrijvingen dan die op basis van de historische uitgaafprijzen in de winst- en verliesrekening tot uitdrukking gebracht. „Proper matching of costs with revenues” brengt dan mede, dat ook de fiscale consequenties daarvan in de betreffende winst- en verliesrekening tot uitdrukking moeten komen. Doet men dat niet, dan geeft de winst- en verliesrekening een onjuist beeld.²¹)

Dit laatste blijkt ook hieruit, dat - stel dat er geen andere verschillen tussen fiscale en vennootschappelijke winst bestaan - Philips lagere bedragen aan belasting ten laste van de winst brengt dan in de loop van de jaren feitelijk betaald worden. Het verschil komt ten laste van het eigen vermogen in de balans; het op deze wijze buiten de winst- en verliesrekening laten van een werkelijke last lijkt toch moeilijk aanvaardbaar.

Men zou ook kunnen zeggen, dat een discrepantie is ontstaan tussen de - door Vos enige malen zo geformuleerde - doelstelling: instandhouding van de specifieke koopkracht van het vermogen geïnvesteerd in vaste activa, en de daartoe aangewende middelen. Uitgaande van de middelen zou de doelstelling zo geformuleerd moeten worden: instandhouding van de specifieke koopkracht, met dien verstande, dat in een daling van deze koopkracht gelijk aan de belasting over de gerealiseerde waardeinstijging der activa, wordt berust. Dit is ook in de samenvatting in het artikel van Vos te lezen: „Men zou kunnen zeggen, dat de (specifieke RB) koopkracht gedeeltelijk, n.l. voor de helft in stand is gehouden”. Verbazing wekt echter de zin die daarop volgt: „Hoe zwaar hieraan moet worden getild hangt natuurlijk af van de uitdelingspolitiek”.²²) Hier wordt het kind met het badwater weggespoeld: welk winstbepalingsstelsel men kiest, doet er blijkbaar niet toe, slechts de totaliteit van winstbepalingsstelsel en uitdelingspolitiek is van belang voor het in feite al of niet instandhouden van specifieke dan wel algemene koopkracht. Deze stelling is niet onjuist - het bewijs daarvoor is bij vele ondernemingen,

20) T.a.p. bl. 11 rechts.

21) In gelijke zin M. A. van Hoepen, t.a.p. bl. 88/89.

22) T.a.p. bl. 13 links.

die tegen aankooprijzen waarden, te vinden - maar zij past niet bij iemand of bij een onderneming die zo'n uitgesproken substantialistisch winstbepalingsstelsel in zijn of haar vaandel schrijft.

Met de bovengeciteerde zin kan ook de volledige overgang naar een nominalistisch stelsel gemotiveerd worden! Zij is ook in strijd met het op blz. 9 gegeven citaat over „een zinnig winstbegrip”, althans voor ongeveer 50%. Ook de argumenten voor deze tweede wijziging treffen geen doel. Dat hogere waardering van vaste activa (verhoging van) vaste lasten in volgende jaren creëert, spreekt vanzelf. Het is echter in strijd met de spelregels, geldende voor de opstelling van deugdelijke jaarrekeningen om zgn. ter wille van een betere vergelijking van de resultaten in een tijdreeks, die vaste lasten ongeveer te halveren. Dat de gekozen instandhoudingsdoelstelling nog slechts voor ongeveer de helft wordt gerealiseerd, kan niet afgedaan worden met het argument, dat de ontbrekende helft wel bij de winstverdeling gevonden zal worden. Dit is een argument, waarmee een volledige ommekeer, n.l. naar een nominalistisch winstbegrip, verdedigd kan worden.

III Conclusie

Het oude Philips-stelsel is, als wij het goed begrijpen, als volgt samen te vatten:

- 1 Voor het vermogen geïnvesteerd in vaste activa wordt gestreefd naar instandhouding van de specifieke koopkracht van dat vermogen, d.i. de koopkracht, nodig voor het opnieuw aanschaffen van de gezamenlijke activa zoals die in feite aanwezig zijn; aangenomen wordt, dat slechts „normale voorraden” overeenkomstig het zgn. ideaal complex worden aangehouden, zodat inhaalafschrijving niet nodig is.
- 2 Voor het vermogen geïnvesteerd in werkelijk aanwezige voorraden wordt eveneens gestreefd naar instandhouding van de specifieke koopkracht, met dien verstande echter, dat wanneer de koopkracht, besloten in bepaalde zelf geproduceerde goederen door technologische oorzaken een daling mocht ondergaan, voor dat deel van dit vermogen ten minste gestreefd wordt naar instandhouding van de algemene koopkracht.
- 3 Voor het - vermoedelijk niet veel voorkomende - geval, dat een deel van het eigen vermogen zijn tegenwaarde vindt in activa in de nominale sfeer, wordt van dat deel de algemene koopkracht in stand gehouden. Het totale vreemde vermogen wordt hierbij „toegerekend” aan de monetaire activa.

Het eerste punt is nu zo gewijzigd, dat - bij het huidige belastingpercentage - nog slechts gestreefd wordt naar het vasthouden in de onderneming van ongeveer de helft van de stijging van de specifieke koopkracht van dit stuk vermogen. Wij hebben laten uitkomen, dat wij de argumenten van Vos niet aanvaardbaar vinden; het komt ons voor, dat een *principiële* motivering voor het ongeveer halveren van een doelstelling ook moeilijk te geven is.

Deze wijziging kan dan ook bezwaarlijk anders dan als een opportunistische gekwalificeerd worden. Het argument daarvoor kan voor de outsider

moelijk anders zijn dan dat in tijden van stagflatie gebleken is, dat het onverkort handhaven van de oude doelstelling in vergelijking met verreweg de meeste andere ondernemingen op teveel van de winst beslag legt.

De tweede bovengenoemde wijziging is beter vatbaar voor een principiële motivering, want zij betekent een volledige *wijziging* van een doelstelling. Vroeger werd gestreefd naar de instandhouding van de specifieke koopkracht of de algemene koopkracht van het in voorraden geïnvesteerd vermogen, maar de verst strekkende van de twee. Nu wordt voor een deel van dat vermogen, dat in zelf geproduceerde goederen is geïnvesteerd, nog slechts gestreefd naar instandhouding van de specifieke koopkracht. Daarmee is een typische Philipstak afgezaagd van de boom van de theorie van de winstbepaling op basis van de vervangingswaarde. Deze tak is in het „zinnige winstbegrip” van Vos ook overbodig. Stagflatie gevoegd bij een sterke technologische ontwikkeling en een relatieve verkleining van het eigen vermogen maken dit alleszins begrijpelijk.

De veranderingen bij Philips werpen een hel licht op de reeds eerder aange-stipte vraag, of een onderneming er wel goed aan doet een stelsel van winstbepaling te kiezen, dat sterk afwijkt van dat van verreweg de meeste andere ondernemingen. Wij zijn sterk geneigd, welke schone winstbepalingstheorieën er ook ontwikkeld mogen worden, bedoelde keuze inderdaad niet verstandig te vinden, althans niet in het belang van aandeelhouders. Het toepassen van vervangingswaarden leidt in tijden van hausse en inflatie tot relatief lage winsten en in tijden van baisse en deflatie tot relatief hoge winsten. Het eerste wordt vrij gemakkelijk als iets gewoons aanvaard omdat het „voorzichtig” en gezond lijkt en zelfs als zodanig wordt aangeprezen. Het tweede echter zal in de ogen van velen ongezond lijken, zij zullen zich ongetwijfeld voorhouden dat de winsten relatief (= in vergelijking met andere) hoog zijn omdat uit reserves geput is.

De mogelijkheid bestaat, dat de beurskoersen van de aandelen bij hausse en inflatie gedrukt zullen worden zonder dat dit volledig gecompenseerd wordt door ondersteuning van de koers in tijden van baisse en deflatie. De kans op het laatste is bovendien in de huidige omstandigheden veel kleiner dan de kans (!) op inflatie; bovendien is in die omstandigheden koerssteun minder belangrijk omdat de emissie-activiteit dan veelal zeer gering is.

Wij zullen ons vervolgens afvragen, of bij de hierboven reeds aan de dag getreden wijzigingen in de omstandigheden een andere oplossing niet denkbaar was geweest. Voor ons gaat daartoe inspiratie uit van de winst- en verliesrekening, die wij in ons prae-advies voor de Accountantsdag 1967²³⁾ gaven, van het zgn. stelsel-Bakker²⁴⁾, de gedachten van Scheffer en Van der Schroeff over winstbepaling en financiële structuur²⁵⁾ en van de ideeën van Van Hoepen²⁶⁾ over de zgn. latente belastingverplichtingen. Een belangrijk

---

23) R. Burgert - Bedrijfseconomisch aanvaardbare grondslagen voor de gepubliceerde jaarrekening - De Accountant - sept. 1967.

24) O. Bakker - Bedrijfshuishoudkunde deel III.

25) C. F. Scheffer - Vervangingswaardeleer en financiering - MAB 1959, bl. 560 e.v.

H. J. van der Schroeff - Winstbepaling en financiële structuur - MAB febr. 1969 bl. 50 e.v.

26) M. A. van Hoepen - Geschildpunten - t.a.p. bl. 83 e.v.

uitgangspunt is, dat instandhouding van de specifieke koopkracht van het in materiële activa geïnvesteerde vermogen bij de huidige financiële structuur niet nodig is om een winstcijfer te krijgen, dat uitgedeeld kan worden „zonder dat de activiteiten behoeven te worden ingekrompen”. Waar wij terecht komen blijkt een jaarrekening te zijn, die de ontwerpers van art. 31 van de Vierde Richtlijn misschien voor ogen kan hebben gestaan, hoewel daar de waarderingsgrondslag in het vage blijft.

IV Een „alternatieve oplossing”

Tenslotte, ervan uitgaande, dat

- het wenselijk is zo dicht mogelijk te blijven bij het door de grote meerderheid van ondernemingen gehanteerde winstbegrip,
- een „zinnig winstbegrip” gebruikt wordt,
- het wenselijk is de essentie van de informatie op vervangingswaardebasis te behouden,
- aan de financiële structuur betekenis toekomt,

kunnen wij de verleiding niet weerstaan om een „alternatieve oplossing” (hoe modern!) aan te duiden voor het probleem van de moeilijk verteerbare tweede verandering. Wij keren daartoe terug tot ons simpele cijfervoorbeeld en stellen de vraag of de volgende werkwijze niet doelmatiger zou zijn. Wij geven eerst het boekingsschema, daarna de winst- en verliesrekening en de balans, terwijl aangenomen is, dat de specifieke prijsstijging ad 20% gelijk is aan de stijging van het algemene prijsniveau.

Boekingsschema:

1 Herwaardering

Machines	f 200,—	
aan Ongerealiseerde nog onbelaste vervangingswaardestijging		f 200,—

2 Jaarlijkse afschrijving

Winst- en Verliesrekening	f 120,—	
aan Geacc. afschrijvingen		f 120,—
Ongerealiseerde onbelaste ver- vangingswaardestijging	f 20,—	
aan Winst- en Verliesrekening voor gerealiseerde ver- vangingswaardestijging		f 20,—

3 Boeking belasting

Winst- en Verliesrekening		
belasting op bedr. econ. winst	f 90,—	
belasting op gerealiseerde ver- vangingswaardestijging	<u>f 10,—</u>	
	f 100,—	
aan Te betalen belastingen		f 100,—

Winst- en Verliesrekening:

Winst vóór afschrijving en belasting		f 300,—
Afschrijving op basis vervangingswaarde		<u>f 120,—</u>
		f 180,—
Belasting daarover		<u>f 90,—</u>
Winst op basis verv. waarde		f 90,—
gerealiseerde vervangingswaardestijging	f 20,—	
af: belasting daarover	<u>f 10,—</u>	
		f 10,—
Winst op basis van aankoopprijs		f 100,—
Aanvulling koopkrachtdaling		
eigen vermogen (20% van 480)	f 96,—	
daarvan gedekt door de nog		
ongerealiseerde vervangingswaardestijging		
na aftrek van belasting	<u>f 90,—</u>	
		f 6,—
Netto winst		<u><u>f 94,—</u></u>

<i>Balans:</i>	<i>begin</i>	<i>eind</i>
Materieel actief (75%)	f 1000	f 1200
- afschrijving	<u>f —</u>	<u>f 120</u>
	f 1000	f 1080
Monetaire activa (25%)	<u>f 333</u>	<u>f 633</u>
	<u><u>f 1333</u></u>	<u><u>f 1713</u></u>
Eigen vermogen (36%)	f 480	f 480
+ koopkrachtcorrectie		f 6
+ winst	<u>—</u>	<u>f 94</u>
	f 480	f 580
Ongerealiseerde onbelaste vervangings- waardestijging	—	f 180
Vreemd vermogen (64%)	f 853	f 853
Te betalen belasting	<u>—</u>	<u>f 100</u>
	<u><u>f 1333</u></u>	<u><u>f 1713</u></u>

De instandhoudingsdoelstelling die wij kozen is de instandhouding van de algemene koopkracht van het eigen vermogen, omdat de instandhouding van de specifieke koopkracht van het totale vermogen, geïnvesteerd in materiële activa bij handhaving van de gegeven financiële structuur niet nodig is om volgens het „zinnige winstbegrip” van Vos het mogelijk te maken dat de winst kan worden uitgekeerd zonder dat (huidige) activiteiten behoeven te worden ingekrompen. Indien de huidige financiële structuur aanvaardbaar is,

kan zij gecontinueerd worden en zullen voor toekomstige vervangingsinvesteringen in dezelfde verhouding als thans vreemde middelen ter beschikking staan. Het is derhalve niet nodig om de daling van de specifieke koopkracht van dit stuk vermogen volledig met eigen vermogen aan te vullen. Het berekenen van het gedeelte waarvoor dat strikt genomen wel nodig is, vereist een toerekening van de vermogenscomponenten aan de verschillende kapitaalcomponenten. Dat is een (nog?) niet opgelost vraagstuk. Bij de huidige financiële structuur lijkt het overstappen op de (volledige) instandhouding van de algemene koopkracht van het eigen vermogen - dat bij Philips 36%²⁷⁾ bedraagt van het totale vermogen - een hanteerbare oplossing. De voordelen van ons alternatief zijn:

- 1 het is beter een begrijpelijke doelstelling *volledig* te realiseren dan een eventueel verder strekkende doelstelling slechts nagenoeg voor de helft met voor niet-deskundigen vrijwel ondoorgrondelijke middelen;
- 2 de doelstelling van de handhaving van de specifieke koopkracht rust op de veronderstelling van statische continuïteit, die in de huidige dynamiek niet realistisch is, terwijl de handhaving van de algemene koopkracht meer inzicht geeft in de mogelijkheid tot de (her)aanschaf van welke activa dan ook; sommige auteurs bepleiten zelfs, dat een balans het vermogen hoort aan te duiden, dat beschikbaar zou zijn indien het onmiddellijk in een andere richting zou worden aangewend;
- 3 de instandhouding van de koopkracht van het eigen vermogen is een doelstelling, die door velen overal in de wereld wordt bepleit en heeft meer kans „generally accepted” te worden dan het oude en nieuwe Philips-stelsel;
- 4 de opbouw van de winst- en verliesrekening geeft enerzijds de zo betekenisvol geachte informatie omtrent de winst op basis van vervangingswaarden en geeft anderzijds ook het winstcijfer gebaseerd op historische uitgaafprijzen, het winstcijfer dat door de overgrote meerderheid van de ondernemingen thans nog wordt gepubliceerd, zodat volledige onderlinge vergelijkbaarheid bereikt wordt;
- 5 ook het cijfer voor het eigen vermogen is vergelijkbaar met dat van de overgrote meerderheid van de ondernemingen, zodat 3) en 4) te samen genomen de aandeelhouders bevrijden van een relatief ongunstige indruk omtrent de rentabiliteit en de koers/winstverhouding, zo die er is;
- 6 het weglaten van de Herwaardering en het opvoeren van de voor eenieder duidelijke post „ongerealiseerde en nog niet belaste vervangingswaarde-stijging” biedt een juiste oplossing van het zo omstreden vraagstuk van de zgn. „latente belastingverplichtingen” bij het toepassen van vervangingswaarden.

De relevantie van de gekozen instandhoudingsdoelstelling is niet los te denken van de financiële structuur. Verandert de laatste, dan geeft het pas de eerste weer opnieuw te overwegen.

²⁷⁾ Ontleend aan de tabel op bl. 4 van Vos' artikel afgedrukt.

Ten aanzien van het zesde punt nog het volgende. Van Hoepen²⁸⁾ heeft er op gewezen, dat de afzondering van de zgn. „latente belastingverplichting” drukkende op de Herwaardering op een speciale rekening, geen zin heeft. Bedoelde afzondering kan alleen gemotiveerd worden „door reeds bij herwaardering rekening te houden met mogelijke toekomstige voortijdige afstoting . . .” hetgeen echter strijdig is met „de going-concern” gedachte. Wordt in feite toch eerder afgestoten dan bij aankoop resp. herwaardering voorzien was, dan zal de fiscale boekwinst hoger zijn dan de vennootschappelijke (bij gegeven opbrengst). De extra fiscale last die daardoor ontstaat behoort als last bij het jaar waarin afstoting plaats vindt en behoort derhalve niet afgeboekt te worden op een „voorziening voor latente belastingverplichtingen”. Van Hoepen acht het derhalve onjuist in het eigen vermogen van de Herwaardering een „Reserve voor toekomstige belasting u.h.v. herwaardering” af te splitsen; noemt men deze reserve „voorziening” en neemt men haar als zodanig in de balans op, dan valt een tweede onjuistheid te constateren, want zij ontstaat niet ten laste van de winst. Op die grond hebben wij de zgn. latente belastingschuld niet opgevoerd.

Bovendien hebben wij de naam van de „herwaardering” veranderd om tegemoet te komen aan hen, die grote waarde hechten aan het weergeven van - de zo juist mogelijke grootte van - het vermogen. De naam: „ongerealiseerde en nog onbelaste stijging van vervangingswaarden” geeft ondubbelzinnig aan wat het daarachter vermelde bedrag voorstelt. Willen zij zich afvragen hoeveel potentieel vermogen daarin begrepen is, dan dienen zij de kansen op realisatie en de belastingdruk in aanmerking te nemen.

In ons voorstel lopen de gerealiseerde vervangingswaardestijgingen over de winst- en verliesrekening. Bij de orthodoxe toepassing van de vervangingswaarde bij de jaarrekening na amendering door Van Hoepen is dat niet het geval; daar bevat de „Herwaardering” zowel de gerealiseerde vervangingswaardestijging die niet meer belast kan worden als de ongerealiseerde nog te belasten vervangingswaardestijging. Het komt ons bij dat stelsel bijzonder gewenst - zo niet noodzakelijk - voor, beide delen gesplitst in de balans te vermelden, waarbij het eerste deel onder het eigen vermogen vermeld kan worden.

²⁸⁾ M. A. van Hoepen - Geschildpunten . . . , t.a.p. bl. 86/87.